

յաւիսեանտ ... զախարակէ յիշեսլիք ղործանին բարեյիշման զպարով Մանուկն յակորչանեան հանդերձ իւրանգօք: Կաեւ զնամիկն բարեկամի իմ եւ հարազատ սիրելին, աղայ Մարութ յով սիփեան փոխազնաց: Հանդերձ նորաբողը ող աղայ գրիգոր որդեկաւ, եւ ամենայն ընտանեօք: Այլ եւ զմեծաշատատ եւ գերապատի ջուղացեցի պարոն Յարութիւն կարապետեան, նիսամական իմ հանդերձ ազգականօք: Կա եւ զպարով Բարդամ քալանթարեան զնամիկն սիրելի եւ ձեռնուուն. որ զՃնճղագիրն եւ փորագրել, եւ շնորհեաց տպարանին յիշատակ... Եյլ եւ յիշեսլիք զվասակաւոր գործարանին, նախապէս զՏողեծին պատակն իմ զՃեռնասուն աշակերտն, զնաչէ ծատուը զարիկեանն ոոր ջուղաու թարիկցին, հանդերձ ծնօղելք զկերքը եւ քերքը եւ ամենայն ընտանեօք, զի ի սկզբանէ աշխատող է եւ օգնական իմ եւ համայն գործարանին, մանաւանդ փորագրութեան տառից. եւ ձև եթէ միայն հայոց այլ եւ այլագեաց եւ պարսից, զոր վասն փորձառութեան, յայտ արարաք ձերում բանափորութեան, պարսից լիլուով, զոր Բէին ասեն. սակա գոհութեան տաժանելի գործոց աշխատողաց... Կաեւ զպարեան առուուն իմ զիկիրակո կարապետեան շրազեցին նմրիկեանց, զքրտնաշակ վաստակակիցն իմ զի է յիշտակ բարա ծնուցուք. Այլ եւ զարուն կապարեաց, զքրտնամոր վաստակաւորն բաղդասար հաֆտեան ափկար արարեանց նոր ջուղաու պուտվեց թաղեցին: Եւ եւ զայիր որդեգիր պարոն սահակին ազանուրեանց թարւիցեց-ց նոր ջուղաու, զի գործունեաց է եւ բազմավաստակ տպարանին, եւ սրբագրովն կապարաց զոր ձրիապէս վաստակի: Կաեւ յորվաշն բարելամատ իսնարչամի թորոս կարապետեան թասալեանց, նոր ջուղաու մեիդանցին ուկէ կազմողն գորոց... Այլ եւ խաղախորդ գեւորդ ազայշնանեան թիլիցեցին. Եւ թավիթ գեւորգեան վրաստանցին, զցոք հաւասարիմ սատուը եւ գործունեայք թէ ի մրացարկութիւնն եւ թէ յայլ գործու: Կաեւ զըբքակալց լրդըն որդին ընմին, եւ Մանուկն ընդունի պարութիւն յակոր թալեանին, սոքա են որը տպին եւ աշխատին ի տպարանին: Յիշեսլիք եւ զպաշտօնակիցն իմ զըբքակրօն եւ սիրելի եղայր

բարենէր տէր թագէոս տէր Անդրեանեան սօգինեանց նոր ջուղաու պուտվեց թաղէն: Կոր միշտ սոնի զանափառութիւն սակա բարութեան բազմաց: Կաեւ իմ սիրելի եւ իր հարազատ եղայր տէր Մարտիրոս գավթեանն, նոր ջուղաու զրագեցին... Հուսկ յետոյ՝ յիշեսլիք եւ զանարդան պասաւոր բանի զՅարութիւն քահանաց կայրին աշանց զշայրն իմ շմառն եւ զմայրն իմ եւ զդասրին իմ զՄարիամն հանդերձ ընտանեօք ի քաղաքէն պերսապօլուու որ այժմ Շիրազ ասի: Եւ որ յիշեքթ... Տէր Յ. Շ.:

Ծանօթ է արդէն, որ Մադրասայ մէջ առաջն անգամ Հայերն տպագրութիւնն հաստատեց: 1772ին, ի ձեռն Յակոբ Հայմիրեանի. որ մինչեւ 1782, տասն տարուան ընթացից մէջ բար գիր մայն ի լոյս ընծայելով բարեցաւ: Տէր Յարութիւն քահանայ Շմառնանի տպարանն հաստատեց: Մադրասայ մէջ 1789ին, որ առաջն անգամ Հրատարակեց Ակայարատութիւն Մարիամն կուսին: 2) Պատմ. փանցիանի 1790ին, (Տես Հանդէս Ամօքեց 1895 Ապրիլ, եր. 116.) 3) Փոքր Տաղարան Սիմեոն կմզկոի, եւ 4) Քերականութիւն Պաղտասար գորի 1791ին. 5) Յիշուու որդի 1792ին. 6) Ներածութիւն Պորփիրի 1793ին. Եւ վիրջապէս 7) Ազգարար լուս գիր 1794—96նին: Այսափ գործունելունեկ ետեւ՝ կերեւի թէ արդինաշատ Քահանայի հայ լրագրութեան հիմնադրի վախճանմաբ, սպազանը կը դադիրի: Առ այժմ մեզ ծանօթ շնն թէ՝ ո՞ր փոխագրեցան Հահմիրեանի եւ շմառնանի երլու տպարաններու տառ երիւ ու գործները. անշուշտ ժամանակն պիտի յայտնէ. առ այժմ այսափ:

Կուսարիա, 4/16 Յունիոս 1896:

Տ. Վ. Պ.

ԵԶԴ ԳԵՒՆ Հ Ք Ա Ց Ս Ա Ր Ա Կ Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ք
1894 ԵՒ 1895 ՏԵՐԻՆԵՐԻԻ
Ա. Հ Ա Ց Ե Ր Է Հ Ա Ց Ե Ր Ը Բ Ա Ց Ը Բ Ա Ց Կ Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ք
(ՀՀ բարեկամութեան)

373. Տեղեկագիր հայ մթեղցատան Զմիւննիոյ 1894 ամին: 25ց Եօշան: Զմիւնիա, տպ. Թակիկ: Տ. 14 է:

* 374. Տեղեկագիր հայոց բարեզութակն Հնկերութեան Կովկասում ամին 1893: Տփ.:

* Տեղեկագիր տպած է սաեւ Գիր սահմանաց Դամթի (1790). Օղբ Հայաստանաց (1790), Օղբակ հանդիսաւոր ծանուցմանց (Կրկին տիպ, 1792). Օղբակ օրնութեան թվաթիվ (1792). Խ.Մ.:

- գաշխանէ: Ա. տարի: Կալված, տպ. 2. ց. ց. Փափառան: 16:
- *420. — Նոյն: Բ. տարի: 16° 230 էլ. 50 մն.: [Քննդր. «Մարատոն» թ. 1: — «Մշակութ. թ. 12:】
- *421. — Մ. 4. — Աղօթաժողովն: Կ. Պ. տպ. Ա.
- Յ. Պատման: 8° 16 էլ:
- *422. — Առ. 8. Պ. — Պատմարազը զասագիր ընթերցմութեան կամ նոր նախազիտնեմթ մանկաց: Ծ. տպզը: Կ. Պ.:
- *423. Փիլիպուրաշտամք Էլ. — Մի բանի իրարդանութեաններ(ոտանաւորներ): Բազու, տպ. Արօռ.: 20 էլ.: [Քննդր. «Արօռ. թ. 1894 թ. 31:】
- *424. Փոքաձ, զարաթաթերթ: Խմբ. 4. Ս. Աշմանեան: Կ. Պ. Պահպէտ: 2° Մէջիմ:
425. — Նոյն: 1895:
- *426. Քաղաքանը Ա. — Սասոն(արտատպաֆ «Մշակութապահ») աշխարհապահն տախանկութ: Տփ. տպ. Կովկ. գլխաւոր կառավար. տպարան: 8° 83 էլ. 20 էլ.:
427. — Նոյն: Բ. տպզը:
- *428. Քաղաքանին նոր կամնանորութիւն Բարձրագոր հաստատութ 11° Ունկիս 1892: Թողմ. Վահան 4. Նախարարնց: (Ոչ պաշտոնական գրութեան:)
- Տփ. տպ. Սարու: 40 էլ.:
- [Քննդր. «Արօռ. թ. 126:】
- *429. Քամայիան Ա. — Աստուած շմանչող: Տփ.:
- [Քննդր. «Ալարատ» 1895 թ. 7:]
430. — — Գագօ-Ափօ: Տփ. 10 էլ.:
- [Քննդր. «Ալարատ» թ. 5:]
- *431. — — Նոյն Խաչիկ, պատմական վէպ: Տփ. տպ. Սարաձ: 25 էլ.:
- [Քննդր. «Արօռ. թ. 52:】
432. Քամայիան Հ. Մանուկյ. Վ. — Ենրամսրանութիւն տեսական և զորնական: Պատմարազը: Վենետ. տպ. Ա. Ղազ.: 8° 4+157 էլ. 1 քր.:
- *433. Քիլիմանանգ Ա. — Եասապիտիլը Բուսաբանութեանը: Տփ. տպ. Սարաձ: 8° 9+302 էլ. 80 էլ.: (Կրտ. Ընկ. թ. 95:)
- [Քննդր. «Մշակութ. թ. 88: — «Արօռ. թ. 95: — Ազանդէ Անն. թ. 12 էլ. 397:】
- *434. — — Լազարան Փառս, Հօղէվի մէկ արարուածով, Տփ. 25 էլ.:
- *435. Բ. Մ. — Ղարիպ մէջեն, պատկեր Կ. Պ. ի հայ ապալուստների կեանքից: Տփ. տպ. Սարաձ: 8° 36 էլ. 10 էլ.:
- [Քննդր. «Արօռ. թ. 65:】
- *436. Քանաքեռնակ Հ. Ք. Վ. — Պատմութիւն զաղթականութեան Խորին: Ա. ճանապարհորդութիւն ի որ-Եասինան: Բ. Պատմ. Ֆեղոսիի: Կ. Ուրապանութեանը ի Կամնից: Վենետ. տպ. Ա. Ղազ.: 8° 237 էլ. 160 ֆո.:
- *437. Քուշարական Գր. — Մենապարա Տէշներ. դրամն ըսր գրութեալամ: Տփ. : 30 էլ.:
- *438. — — Մենապարա Փարսեցիներ. տրամատիկական մաքր էնգ պատկերով: Տփ. տպ. Սարու: 16° 79 էլ. 20 էլ.:
- [Քննդր. «Սուրբն թ. 7, էլ 1109:】
- *439. — — Միկրանար եւ հանգստ. շափաբերական գրութեան: Տփ. տպ. Սարու: 30 էլ.:
- [Քննդր. «Սուրբն թ. 7, էլ 1113:】
- *440. Օգարոն Տ. — Կոյր Դաշիթ: Կ. Պ. տպ. Ա. Յ. Պատման: 8, 21 էլ. Տես եւ Թ. 180:
- *441. Օթթոյ Նմի — Դպրութիւն կամ գրուցատրական նոր մեթու ուսան Փքանս. Ժեզու: Թրզմ
- զնը մասներին բնապէն Եզիկ Տէր-Ցովանէնէսան: Կ. Պ. Ա. մասն՝ Գ. տպզը: 309 էլ. 7 ոչ.:
- *442. — — Նոյն: Բ. մասն՝ Գ. տպզը: 409 էլ. 8 ոչ.:
- *443. Օհաձէնսկանց Անդրէան — Պատմէններ Հայ կաթողիկոսների եւն: 16 հատ: Տփ. : 60 էլ.:
- *444. Օսուլուդունիլիք-Անհանգիստ գլշեր: Թրզմ. 8. Կոստանդնուպոլիս: Մուկ: 5 էլ.:
- *445. — Լիր արարա: Թրզմ. Տիրուէթ Կոստանդնուպոլիս: Տփ. տպ. Սարաձ: 5 էլ.:
- *446. — Տիրուացը աղջիկ: Թրզմ. 8. Կոստանդնուպոլիս: Մուկ: 5 էլ.:
- *447. — Մայրական սէր: Թրզմ. 8. Կոստանդնուպոլիս: Մուկ:
- *448. Օրացոյց Պաղտապիւն 1895 Թուականին Քրիստու և Եաւելուածը: Կ. Պ. տպ. Պատմ.: 1 ոչ.:
- *449. — — Նոյն: 1896 Թուականին:
450. Օրացոյց Պատի հատուածական 1895 Թուին: Հունիս: Հուն: Գառու. Կ. Պ.:
451. — Նոյն 1896 Թուին:
- *452. Օրացոյց և գլուխ օղոց 1895 Թուականին Քրիստու: Ալք. տարի: Վենետ. տպ. Ա. Ղազ.:
453. — Նոյն 1896 նահանջ Թուականին: 24° 77 էլ. (Եւ 8ակ գոց Հրատարակութեանց Միջիթ: Հարց Ճննութեյու) 2 ոչ.:
- *454. Օրացոյց Եօնացոյց Ամին Քրիստոսի 1895: Վենետն, տպ. Միջիթ: 24° 4+39 էլ.:
455. — Նոյն 1896 նահանջ Թուականին: 23° 40 էլ.:
- *456. Օրացոյց Ընդարձակ 1895 տարույ: Սեփականին Ս. Փրկչ. Ենանդանոցին: Կ. Պ. տպ. Սերպէլւ: 12° 240 էլ.:
- *457. — — Նոյն համառու:
458. — — Նոյն Ռուպարձակ 1896 տարույ:
459. — — Նոյն համառու: 1896 տարույ:
- [Քննդր. «Հայքիներ» 1895 թ. 1373:]
- *460. Օրացոյց 1895 Թուին: Վաղարշ. տպ. Էլմ.:
- 20 էլ.:
461. — 1896 նահանջ Թուականին: 20 էլ.:
- *462. Օրացոյց և գլուխ կութիւն օղոց 1895 տարույ: Հրա. Թրուսակէնի միաբան. : Ծորսակէն, տպ. Ա. Յ. Վակէ: 10 էլ.:
463. — — Նոյն 1896 Թուականին:
- *464. Օրինակ մատեսէք. Կ. Պ. տպ. Ա. Յ. Պայտնան 8 էլ.:
465. Քէթթէրէյ — Հայկական աշխատաբութիւնց ի մի ամփոփութիւն ու թարգմանուած հանենք ձանօթութիւնը ի գ. Ա. Վ. Զաքար: Վենետն, տպ. Միջիթ: 8° 2+202 էլ. 2-50 ֆր.: (Ազգ. Սուղոն. Ժ.:
- [Քննդր. «Հայքիներ» թ. 1139, 1142: — «Արարատ» թ. 4:]

Յ Ա Խ Ն Ե Լ Լ Ի Հ Բ

- հ թ. 10. Ալիման Հ. Վ. Վ. — Հրա հաւատք եւն: [Քննդր. «Մասիս» 1896, թ. 2:]
- հ թ. 105. Գրիգորինանց Գր. բնի. — Սունակ եւն: [Քննդր. «Արօռ. 1896 թ. 35: — «Մշակութ. թ. 53: — «Տարած» 1896 թ. 18:】
- *466. Սուսերական եկեղեցն ըսր Գործոց առութեց, Թթուի եւ Յայուութեան: Կ. Պ. տպ. Ա. Յ. Պայտնան 8 մ 9+261 էլ.:
- *467. Սուսերական յախորդ Հայաստանէսայց Ա. Եկեղեցը Դ. և Ե. պարու: 10 էլ.:
- *468. Աստուած ենց կը պրէ: Կ. Պ. տպ. Ա. Յ. Պայտն. 8° 16 էլ.:

469. Աստուածարձնէ մատեն զիս և Նոր Կոտակորանաց սահ ծզգիս թարգմանութեան նախնաց մերոց, համեմատովնեամբ երբայլան և յունական ընազրաց: Կ.Պ. տպ. Գ. Պալտաս.: Գ Ը+986+280 ԷՀ:

*470. Զուարձակի բարոյավէպը մանկանց հսմար,
զարդարուած գեղեցիկ պատկերներով։ Ա.Պ. տպ. Ս.
Եսառոմեան։ 4 շերտ։ 50 ֆլր.։

471. Նախաթիւնան Գր. — Եղիշէի աղքարւները
առթիւ: Այիննա, տպ. Միլիթ. 8° 8 էջ: (Հանեալ Հանգ.
Ամս. ու է):

(C-10-2-11-1)

WEIERSTRASS

ԱՐԵՎԻ ԹԻՒՆԵՐ

1. **Սեբաստիոն Կ. Ծարուշի Հայերէն ճռապահները**:-
 2. **Առաքել Դավթի մեջեցն Նոր (Ք.) տպագործիքնեն**:-
 3. **Հեռու Թոռութիւն Հայագույն ապատակութիւնն յանձնէ**
1047: - 4. Գիրք փաստակոց

1. Սեբաստիոն և Շնուռական հայրենիք յեպիդրությունը: Պրոֆ. Ֆր. Միւլլեր վերջին հրատարակեց Սեբաստիոն և Շնուռական հայրենիք աշխատավոր աշխատավոր հայերէն ձեռագրախ շատ համառոտ ցուցակը (տ. թ. 10ի ծածկը): Այս հրատարակութիւնը (առնող թ. Արքանձնածանություն) թարգմանվել է առաջատար պատմաբան Վ. Պատման կողմէ: Պատման առաջատար աշխատավոր հայրէնը: Պրոֆ. Ֆր. Միւլլերը ասով է պարզ առաջարկություն՝ առաջարկություն՝ պատմաբանը պարզ աշխատավոր հայրէնը առաջարկությունը պատմաբանը պարզ աշխատավոր հայրէնը:

2. Առաջին գործիքներունը (Ք.)՝ ողբերականին այս օրերն ըլյա տեսան էշմիանին տպարաննեն, աւելի խնամով հրատարակուած, քան նախորդ Բ. տպագրութիւնը (1884): Յառաջարաննեն էինամանդը, որ էշմիանին մատենադարանը կը գտնուի հեղինակին անձամբ ընդօրինակել տուած ինչն ձեռագիրներէն միայն երկուքը: Ասոնցնէ մէկը զրուած է 1663թի ի արքի, Ամեանս գլուխն, միան 1668թին յերեւանի Աւետիք երիցուէ: Աւերջնայն յիշատակարաննին մէջ յայտնապէս կ'ըստու նոյն ձեռագրին համար՝ «որ եւ այս ընդիւրութիւն է որ ինքնան Առաքելա Վ. ի ձեռագրադիր օրինակն գաղփարեցաւ»: Հրատարակիչն՝ Պ. սարգաւագ, յառաջարաննին մէջ կը յայսնէ՝ որ հինգ ընդօրինակութիւններէն միւս երեքը օրինակներու ուր գտնուին անցյատ է: Հայունն մէջ (1889թ. 7, էջ 139—141) առիթ ունեցած ննիք ծանուցանելու, որ այս հինգ օրինակներէն չըրուրութիւնը կը գտնուի մեր Միաբանութեան մատենադարանը (Ծինթ. թ. 83, նոր թ. 137), բնդ-

օրինակուած Նոյն Աւետիս երիցուէ յամին 1665: Մեր ձեռագրին յիշատակարանը բառ առ բառ նոյն է Եղիշածնի հնագերդ ձեռագրին յիշատակարանին հետ, միայն սա տարբերութեամբ՝ որ ձեռագիրը զրուած է՝ “Անձ-Դ,” թուին ($= 1665$), եւ որ եւ այս բարորդ գրի է, որ նիքեան Առաքեալ Վ. Ձեռագրի որինակէն դաղափարեցաւ: Մեր օրինակին մէջ ալ չկայ Եղիշածնի Ա ձեռագրի “Ծն գլխի” (ապ. մէջ ԾԶ) Եղիշածնի Ա ձեռագրի “Ծն գլխի” աւելացրած վերջին կտորն թուին Ռածեն եւն նշանէս չկայ միւս մեծ յաւելուածն “Ծն գլխից յետոյ (ապ. ԾԶ) աւելացրած մի գլուխ առանց գիշահամարի... Պատմութիւն անցից հրեկց ագդին...”:

3. Աւագ քառակի հայոց թագավորական պատմութեան մէջ՝ այս 1047: Robert Schütte Հայութական թեան մը մէջ՝ Նորագոյն ազգի իշխերու Հայութական (Բազգաւ զատլու եւ Ցուցէ. Մաւրազու) կը Հետազօտէ Լեռն թռոնիկ հայոց թագավորական պատմութեան մէջ դէմք կոստանդին Առնուլանու կայսր (1042—1054). (Der Aufstand des Leon Tornikes im J. 1047. Gymnasialprogr. Plauen in V. 1896, 32 S. 4°). Ճիշտակ կը Հետազօտէ այդ անցաղոյն պատմամբութեան պատճառներն ու ընթացքը:

4. գրիտ վաստակոց: Այս անուամբ երկրագործական դիրք մը թարգմանեալ ի Նախնեաց թերեւս ի ժ.գ. գարու, Հրատարակուած է ի Վանեսթիք յամին 1877: Այս Հրատարակուաթեան վրայ C. Brockelmann ի թերթին Byzantinische Zeitschrift (V. 3. ս. 4. Heft, 1896 Տ. 385—409) ուսումնաբար թիւ մը կը Հրատարակէ, որով կը դիտէ Հայերէն այս թարգմանութեան վրայ դիմանականները մատուցնել: Եւ բաղձանակ կը յայտնէ՝ որ այս Հայերէնը գերամաներէն թարգմանութեամբ մը դասական լեզուաբանից ծանօթ ացուի: Յօգուածագիրը Վաստակոց գրքին թարգմանութիւնը ոչ թէ ժ.գ. գարեւ յառաջ եղած կը համարի, ինչպէս Վենեսթիքի Հրատարակուաթեան յառաջաբաննին մէջ կ'ըստի, այլ աւելի վերջին ժամանակներ, սահյան յառաջ բերած քանի մը շատ տկար պատճառներուն նիբ իսկ շատ արժէք չի տար: Ըստ Բրոկլմանին՝ Հայ թարգմանութեան բնագիրն արաբական է, եւ աստ ալ այս կիրակիր ասորի: Սակայն այսօս մեր մէնքու եղած յունացէն եւ ասորիքն թերիք օրինավեհը չեն Հայ թարգմանութեան բնագիրը, թէեւ ըստ մասին միաւանն Հայ բնագրին: Հայ բնագիրը կ'երեւայթէ Վանատոյիքի սկզբանականին յաւառո՞ն մնաւ: